

Małgorzata Bogusz✉

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie

Turystyka jako czynnik wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich

Streszczenie. Celem opracowania było dokonanie charakterystyki i oceny przedsięwzięć wpisujących się w koncepcję wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, które stanowią ofertę turystyczną w obszarze turystyki wiejskiej. Przeprowadzone badania i opisy stanowiące dobre praktyki w zakresie turystyki wiejskiej jednoznacznie wskazują, iż obecnie szeroko rozumiana agroturystyka to bogata oferta, na którą składają się nie tylko baza noclegowa, ale także wyżywienie oraz szeroka gama usług towarzyszących. To wszystko składa się na bogaty produkt turystyczny wykorzystujący i promujący walory przyrodniczo-kulturowe danego regionu i nierzadko angażujący producentów i usługodawców z danego regionu w myśl koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

Słowa kluczowe: turystyka wiejska, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, produkty turystyczne, zagrody edukacyjne

Wstęp

Wielofunkcyjny rozwój oznacza umiejętne wkomponowanie w wiejską przestrzeń gospodarczą coraz więcej nowych, pozarolniczych funkcji, co powoduje pożądane różnicowanie ekonomii na obszarach wiejskich. Wdrażanie modelu wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich polega na tworzeniu nowych, różnorodnych źródeł dochodów dla ludności nierolniczej i rolniczej nieznajdującej pełnego zatrudnienia we własnych gospodarstwach (Kłodziński, 1997; Adamowicz i Zwolińska-Ligaj, 2009; Wojtyra, 2017). Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich łączy się z wprowadzaniem na wieś coraz większej liczby nowych funkcji pozarolniczych: produkcyjnych, handlowych i usługowych. Strategia ta wynika z trudności społeczno-ekonomicznych tych obszarów, zaoferowanie gospodarczego, nieefektywnych gospodarstw rolnych i bezrobocia (Sikora, 2012). Należy podkreślić, że wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich jest pojęciem bardzo różnie interpretowanym. Powszechnie uważa się, że jest to dywersyfikacja działalności gospodarczej i idea aktywizacji wsi, zgodnie z którą przyszłość ludności obszarów

Małgorzata Bogusz ORCID: 0000-0002-0852-1148

✉ małgorzata.bogusz@urk.edu.pl

wiejskich jest związana nie tylko z rolnictwem, ale również z innymi działami gospodarki. Przede wszystkim chodzi tu o powstawanie nowych miejsc pracy i przewycięzanie bezrobocia, poszukiwanie innych źródeł zarobkowania w zawodach związanych z otoczeniem rolnictwa oraz różnorodności form dochodowego wykorzystania wiejskich zasobów czynników wytwórczych (Sznajder i Przezbórska, 2006). Zdaniem Wilkina (2011), aby wieś pozostała żywotnym ekonomicznie i społecznie organizmem, muszą na niej rozwijać się też inne dziedziny aktywności ekonomicznej, poza rolniczą, dające miejsca pracy i dochodów. Rośnie więc znaczenie pozarolniczych funkcji wsi.

Wielofunkcyjny rozwój to pojęcie także znacznie szersze, związane z rozwojem lokalnym, dywersyfikacją rolnictwa, rozwojem infrastruktury, kapitałem społecznym, a także rozwojem zrównoważonym, nakładającym niezbędne ograniczenia na działalność gospodarczą, która często rozwija się w sposób niekontrolowany i zbyt żywiołowy. Wielofunkcyjny rozwój powinien prowadzić do ożywienia gospodarczego terenów wiejskich, co jest głównym warunkiem rozwiązywania wielu problemów polskiej wsi (Kłodziński, 2012, 2014; Żmija i Matysik-Pejas, 2018). Kluczowym problemem związanym z zapewnieniem ludności wiejskiej poprawy standardu życia jest dziś rozwijanie pozarolniczych funkcji obszarów wiejskich. Nieopłacalna produkcja rolna musi być uzupełniana, a czasem nawet zastępowana innymi funkcjami pozarolniczymi, np. turystyką, rzemiosłem, przetwórstwem rolno-spożywczym (Balińska i Zawadka, 2013). Wieś często kojarzona była głównie z wytwarzaniem żywności i surowców. Obecnie obszary wiejskie pełnią wiele funkcji zarówno produkcyjnych, konsumpcyjnych, jak i usługowych, na przykład w postaci usług turystyczno-rekreacyjnych (Kłodziński, 2012). Aby obszary wiejskie mogły się rozwijać i z powodzeniem pełnić wiele funkcji, konkurując jako atrakcyjne miejsca zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej, konieczne jest wyposażenie ich w składniki infrastruktury wykorzystujące aktualne osiągnięcia technologiczne, żeby w ten sposób sprostać oczekiwaniom mieszkańców. Między innymi takie działania zakłada koncepcja smart village, dzięki której wsie stają się konkurencyjnym miejscem zamieszkania charakteryzującym się świadczonymi na wysokim poziomie usługami publicznymi. Jest to jeden z elementów powodzenia wdrażania strategii wielofunkcyjnego rozwoju wsi, w tym również rozwijania działalności turystycznej (Satoła i Milewska, 2022).

Wielofunkcyjność, poprzez wkomponowanie w przestrzeń wsi pozarolniczych funkcji, może być rozumiana jako strategia rozwoju oparta na różnorodnych dziedzinach gospodarowania, przy czym jedną z takich dziedzin może być oczywiście turystyka (Kosmaczewska, 2013).

W Polsce turystykę wiejską, w tym agroturystykę, rozpatruje się jako wielosektorową dziedzinę gospodarki mocno zakorzenioną w kulturze, środowisku społecznym i przyrodniczym obszarów wiejskich (Sieczko i Parzonko, 2018). Obszary wiejskie, ze względu na bogactwo walorów przyrodniczych i kulturowych, stanowią dobry grunt pod budowę oferty turystycznej wysokiej jakości. Ich wielość i różnorodność stanowi potencjał konkurencyjny polskiej wsi, co przy zaangażowaniu osób mających wpływ na proces ich tworzenia daje gwarancję osiągnięcia sukcesu (Bogusz i Tomaszewski, 2017; Bogusz, 2019). Warto podkreślić to, na co zwracają uwagę Sznajder i Przezbórska (2009), że turystyka wiejska nie jest pojęciem równoznacznym z agroturystyką. Pojęcia te jednak

bardzo mocno się ze sobą zająwiają. Na ogół turystyka wiejska, oprócz pokazania produkcji roślinnej, zwierzęcej i przetwórstwa, obejmuje także i te rodzaje działalności ludzkiej, które wiążą się z życiem na wsi (Drozdowski i Dziekański, 2022), jej kulturą, religią, z tym wszystkim, co się kryje pod pojęciem etnografii. Skupianie się wyłącznie na agroturystyce, z wyłączeniem turystyki wiejskiej, jest sztuczne. Gospodarstwa rolne stanowią przecież istotną część obszarów wiejskich (Sznajder i Przezbórska, 2009). Warto również zwrócić uwagę na fakt, iż istotę agroturystyki można postrzegać w kilku znaczeniach: jako formę rozwoju wsi i zagospodarowania obszarów wiejskich w kierunku modelu wielofunkcyjnego, zwłaszcza rozwoju recepcyjnej funkcji tych obszarów.

Celem opracowania było dokonanie charakterystyki i oceny przedsięwzięć wpisujących się w koncepcję wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, które stanowią ofertę turystyczną w obszarze turystyki wiejskiej.

Metoda badań

W pierwszej części zastosowano metodę kwerendy bibliotecznej, na podstawie której dokonano analizy literatury przedmiotu z zakresu wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, turystyki oraz produktów turystycznych i ich sieciowania.

W części empirycznej dokonano analizy działalności trzech przedsięwzięć funkcjonujących na obszarach wiejskich z branży turystycznej. Na potrzeby opracowania w pierwszym etapie badań przeanalizowano strony internetowe różnych przedsięwzięć działających w obszarze turystyki wiejskiej. Na podstawie analizy stron internetowych wybrano trzy obiekty do drugiego etapu badań, który stanowiły wywiady przeprowadzone wśród ich właścicieli. Narzędziem badawczym był kwestionariusz wywiadu. Dobór podmiotów do badań był celowy. Kryterium doboru stanowiła zróżnicowana oferta turystyczna tych podmiotów, wykorzystująca gospodarstwo rolne, zaplecze noclegowe oraz działalności dodatkowe, np. edukacyjną czy przetwórczą, tworzące zróżnicowany produkt turystyki wiejskiej. Znaczenie miały także walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe danego obszaru. Do opisu produktów wykorzystano metodę studium przypadku.

Przedstawione studia przypadków mogą stanowić przykłady dobrych praktyk z zakresu turystyki wiejskiej wpisujące się w wielofunkcyjny rozwój wsi.

Wyniki badań

Turystyka wiejska stanowi formę rekreacji odbywającej się na obszarze wsi w znaczeniu funkcjonalnym „wsi prawdziwej”, wykorzystując jej specyficzne walory i zasoby, przez co wpływa dodatnio na rozwój wielofunkcyjny terenów wiejskich (Drzewiecki, 2002).

Opisane obiekty zostały dobrane według kryteriów określonych w metodologii badań. Wybrane obiekty były też uznane w opinii przedstawicieli instytucji doradczych pracujących na danym terenie za dobre przykłady rozwoju działalności agroturystycznej. Należy podkreślić, iż przedstawione case study, które prężnie się rozwijają, a właściciele są ukierunkowani na dalszy rozwój działalności turystycznej, to nie są zazwyczaj typowe obiekty agroturystyczne, jakie jeszcze kilkanaście lat temu charakteryzowały ten rodzaj turystyki na wsi. Obecnie dobre przykłady działalności turystycznej na obszarach

wiejskich połączonej z gospodarstwem rolnym to obiekty, które oprócz bazy noclegowej mają inne działalności gospodarcze, jak np. działalność edukacyjną, przetwórstwo, a także rękodzielnictwo.

Należy podkreślić, iż wszystkie trzy opisane obiekty są zagrodami edukacyjnymi i wpisane są do Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych. Zagroda edukacyjna to zastrzeżony znak towarowy dla gospodarstw łączących działalność rolniczą z profesjonalnymi usługami edukacyjnymi. Prawo do posługiwania się nazwą „Zagroda Edukacyjna” mają wyłącznie sprawdzone i rekomendowane przez system doradztwa rolniczego obiekty zlokalizowane na obszarach wiejskich i prowadzące zajęcia dydaktyczne oparte o własne zasoby rolnicze. Rekomendowane zagrody tworzą Ogólnopolską Sieć Zagród Edukacyjnych prowadzoną przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie (Zagroda edukacyjna, 2022). Istotą działalności zagród edukacyjnych jest przybliżenie społeczeństwu naturalnego środowiska gospodarstwa wiejskiego, przekazanie wiedzy na temat pochodzenia żywności i trudu jej wytwarzania, budowanie rynku świadomych konsumentów. Konkretnie cele edukacyjne realizowane są na bazie infrastruktury i zasobów rolniczych w gospodarstwie oraz jego przyrodniczo-kulturowego otoczenia (Bogusz i Kmita-Dziasek, 2015; Bogusz i Wojcieszak, 2018).

Pierwszy obiekt jest położony w województwie lubelskim. Powierzchnia gospodarstwa to ok. 4 ha, z czego 2 ha stanowią sady, a pozostałe 2 ha obiekty budowlane i las. Owoce z sadu są przerabiane w ramach przetwórstwa na potrzeby własne, turystów, a także sprzedawane na zewnątrz. Właściciele rozpoczęli działalność agroturystyczną w 2010 roku. Wspólne gospodarstwo domowe liczy cztery osoby (małżeństwo z dwójką dzieci), turystyką zajmuje się przede wszystkim właścicielka.

Bazę noclegową stanowią cztery apartamenty w osobnych domkach oraz pięć pokoi w domu, w którym mieszkają także właściciele. Na terenie gospodarstwa jest jeszcze stodoła – obiekt, w którym odbywają się imprezy, wesela, imprezy okolicznościowe, szkolenia i konferencje. Oferta turystyczna przygotowana jest na turnusy sześciodniowe. Oferta skierowana jest do rodzin z dziećmi, w ramach turnusu oferowane jest wyżywienie: śniadanie w formie bufetu oraz obiadokolacja. Istnieje możliwość korzystania z atrakcji gospodarstwa, a także dostępne są codzienne popołudniowe animacje dla dzieci/całych rodzin.

Rodziny z dziećmi stanowią ok. 70% wszystkich turystów. Pozostałe 30% to osoby starsze, pary, osoby samotne – grupy te przyjeżdżają poza sezonem.

Obiekt należy do Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych i prowadzi zajęcia edukacyjne dla różnych grup wiekowych – od przedszkolaków po osoby starsze. Jako zagroda oferują sześć pakietów, m.in. garncarstwo, od ziarenka do bochenka czy warsztaty wikliniarskie. Usługi towarzyszące odgrywają bardzo dużą rolę w działalności agroturystycznej. Obiekt przyjmuje gości cały rok, z czego w okresie wakacyjnym oraz wiosenno-jesiennym są to goście sezonowi, a poza sezonem to głównie turyści przyjeżdżający zazwyczaj na weekendy. Należy podkreślić, że ok. 70% to są stali klienci.

Drugi obiekt położony jest w województwie łódzkim. Powierzchnia gospodarstwa to ok. 25 ha. Prowadzona jest produkcja roślinna (przede wszystkim łąki i pastwiska, uprawa jęczmienia) oraz zwierzęca (siedem kóz, cztery koźki i trzynaście koni czystej krwi arabskiej). Przede wszystkim rozwijana jest szkoła jeździecka. Na terenie gospodarstwa znajdują się także trzy stawy. Właścicielka, z zawodu teatrolog, działalność agroturystyczną prowadzi od 2010 roku. Obecnie wraz z córką prowadzą działalność turystyczną połączoną ze szkołą jeździecką, a całości dopełnia działalność artystyczna. W obiekcie zatrudniani są także artyści, którzy koncertują dla gości. Bazę noclegową stanowią jeden apartament (trzyosobowy), czyli pokój, kuchnia i łazienka, oraz sala kominkowa, w której odbywają się też koncerty. Drugi pokój dwuosobowy (plus antresola dla dodatkowych osób) znajduje się w budynku zamieszkanym przez właścicielki. Ceny są zróżnicowane w zależności od czasu pobytu, zwłaszcza dla stałych gości. Oferta jest przygotowana z myślą o każdej grupie, są to zarówno rodziny z dziećmi, których jest najwięcej, ponadto młodzież i seniorzy. Zdecydowana większość – 80% turystów – to osoby, które fascynują się końmi, ok. 15% to osoby związane z tym terenem, ale niemające już rodzin na tym obszarze. Obiekt przyjmuje nie tylko gości sezonowych, ale także weekendowych i oferuje pełne wyżywienie. Obiekt wpisany jest do Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych i oferuje dwa programy edukacyjne: „Bania czyli dynia: niedocenione warzywo na naszych stołach” oraz „Koń – zwierzę, które odmieniło losy ludzkości”. W czasie ferii zimowych oraz wakacji organizowane są półkolonie dla dzieci (m.in. wakacje z pasją), ponadto organizowane są także półkolonie dla dzieci z autyzmem, gdzie ważnym atutem jest hipoterapia. W opinii właścicielki usługi towarzyszące odgrywają bardzo dużą rolę.

Trzeci obiekt położony jest w województwie małopolskim i prowadzony od 28 lat – obecnie przez dwie siostry. Początkowo było to niewielkie schronisko, które zostało kupione od urzędu gminy przez rodziców obecnych właścielek. W obiekcie znajduje się baza hotelowa – 27 pokoi (dwuosobowe oraz pokoje rodzinne), sala konferencyjna do 60 osób, sala na przyjęcia okolicznościowe do 120 osób, strefa SPA oraz gabinet kosmetyczny prowadzony przez jedną z sióstr. Całość zajmuje powierzchnię ok. 3 ha (łącznie ze stadniną koni i wybiegami dla koni oraz sadem), ponadto ok. 5 ha łąk dla koni (13 sztuk). Prowadzona jest też szkoła jeździecka – głównie jazdy dla początkujących.

Obiekt położony jest na skraju lasu i przy szlakach turystycznych. Na terenie obiektu rozwijana jest działalność turystyczna oraz edukacyjna przy jednoczesnym zachowaniu wartości rolniczych tego obszaru, wykorzystując m.in. produkty lokalnych dostawców oraz promując ten region z zachowaniem dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego.

Obiekt jest także zagrodą edukacyjną wpisaną do Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych. W ramach tej działalności w mini skansenie, w którym jest oryginalny piec chlebowy, prowadzone są warsztaty „Od ziarenka do bochenka”. Skierowane są do dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Podczas zajęć edukacyjnych właściciele starają się odtworzyć klimat i specyfikę życia wiejskiego w dawnym gospodarstwie.

Przybliżają wielkie znaczenie i charakter dawnych zawodów – rolnika, młynarza oraz piekarza. Dzieci mają możliwość poznania wszystkich etapów wypieku chleba – od mielenia ziarna, poprzez robienie zaczynu do formowania własnych podłomyków i pieczenia ich. Zajęcia odbywają się na terenie zagrody, a chleb wypiekany jest w tradycyjnym piecu przy użyciu drewnianych, wiejskich sprzętów.

Działalność hotelowa jest skierowana do gości indywidualnych oraz rodzin z dziećmi. Poza sezonem wakacyjnym głównym kierunkiem działalności jest organizacja szkoleń, małych konferencji oraz imprez okolicznościowych.

W gospodarstwie oprócz działalności rolniczej są prowadzone również takie działalności jak: turystyczna, ośrodek jeździecki oraz edukacyjna. Wszystkie te działalności stanowią spójną całość.

Podsumowanie

Na podstawie opisanych przykładów można wnioskować, iż receptą na sukces jest wysoka jakość nie tylko bazy noclegowej, ale także wyżywienia oraz szeroka gama usług towarzyszących, które w opiniach wszystkich właścicieli mają bardzo duży wpływ na rozwój działalności turystycznej na obszarach wiejskich. Ponadto należy podkreślić, iż opisane przykłady swoją ofertę turystyczną mają ukierunkowaną na konkretną grupę odbiorców, którą są w większości rodziny z dziećmi oraz seniorzy mogący skorzystać z oferty poza sezonem wakacyjnym. Istotny jest fakt, iż przedstawione obiekty należą do Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych i w związku z tym posiadają ofertę edukacyjną. Istotne znaczenie ma też przetwórstwo – wyroby przetworzone w gospodarstwach serwowane są gościom, a często stają się też wizytówką gospodarstwa.

Dobierając obiekty do badań, zweryfikowana została definicja typowego gospodarstwa agroturystycznego. Właściciele w dwóch pierwszych studiach przypadków podkreślali, iż prowadzą gospodarstwa agroturystyczne, czyli z czynnym gospodarstwem rolnym połączonym z ofertą noclegową, żywieniową, edukacyjną i rekreacyjną. To wszystko powoduje, iż należałoby zweryfikować definicję działalności agroturystycznej nie tylko jako dodatkowego źródła dochodu do działalności rolniczej i maksymalnie wykorzystanie pięciu pokoi dla swoich agroturystów, a co za tym idzie zwolnienie z konieczności odprowadzania podatku dochodowego. Na podstawie opisanych obiektów można pokusić się o stwierdzenie, iż działalność agroturystyczna to taka, która na bazie swojego gospodarstwa rolnego tworzy bogatą ofertę turystyczną, często połączoną z innymi działalnościami. Jest to obraz pełnego i zróżnicowanego produktu turystyki wiejskiej.

W ostatnim przypadku na uwagę zasługuje współpraca właścicieli obiektu z lokalnymi dostawcami i prowadzenie działalności edukacyjnej kultywującej lokalną kulturę i tradycję.

Opisane studia przypadków mogą stanowić przykłady dobrych praktyk wpisujących się w koncepcję wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

Literatura

- Adamowicz, M., Zwolińska-Ligaj, M. (2009). Koncepcja wielofunkcyjności jako element zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. *Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, 2 (51), s. 11–38.
- Balińska, A., Zawadka, J. (2013). Znaczenie agroturystyki w rozwoju obszarów wiejskich. *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 102, s. 127–143.
- Bogusz, M. (2019). Zarządzanie produktami turystycznymi na przykładzie lokalnych grup działania. *Turystyka i Rozwój Regionalny*, 11, s. 5–12.
- Bogusz, M., Kmita-Dziasek, E. (2015). Zagrody edukacyjne jako przykład wdrożenia przedsiębiorczości na szczeblu wiejskim. *Polska Akademia Nauk – Czytelnia Czasopism Polskiej Akademii Nauk*, s. 155–166.
- Bogusz, M., Tomaszewski, M. (2017). Sieciowe produkty turystyki wiejskiej jako przykład innowacji na obszarach wiejskich. W: J., Wojciechowska (red.). *Sieci współpracy w turystyce wiejskiej: stan obecny i nowe wyzwania*. Uniwersytet Łódzki, Centrum Doradztwa Rolniczego, s. 137–148.
- Bogusz, M., Wojcieszak, M. (2018). Zagrody edukacyjne jako przykład markowego produktu turystyki wiejskiej. *Intercathedra*, 37 (4), s. 329–334.
- Drozdowski, G., Dziekański, P. (2022). Local Disproportions of Quality of Life and Their Influence on the Process of Green Economy Development in Polish Voivodships in 2010–2020. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (15), 9185. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph19159185>
- Drzewiecki, M. (2002). *Podstawy agroturystyki*. Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego, s. 36–39.
- Kłodziński, M. (1997). Istota wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich. W: M., Kłodziński, A., Rosner (red.). *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania i możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW, s. 41.
- Kłodziński, M. (2012). Bariery wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. *Więś i Rolnictwo*, 2, s. 40–56.
- Kłodziński, M. (2014). Przedsiębiorczość pozarolnicza na wsi w procesie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. *Więś i Rolnictwo*, 1 (162), s. 97–112.
- Kosmaczewska, J. (2013). *Turystyka jako czynnik rozwoju obszarów wiejskich*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, s. 8–12.
- Satoła, Ł., Milewska, A. (2022). The Concept of a Smart Village as an Innovative Way of Implementing Public Tasks in the Era of Instability on the Energy Market – Examples from Poland. *Energies*, 15 (14), 5175. DOI: <https://doi.org/10.3390/en15145175>
- Sieczko, A., Parzonko, A.J. (2018). Wsparcie instytucjonalne promocji turystyki wiejskiej. *Turystyka i Rozwój Regionalny*, 10, s. 85–95.
- Sikora, J. (2012). Wielofunkcyjność obszarów wiejskich w Polsce. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2 (24), s. 215–226.
- Sznajder, M., Przezbórska, L. (2009). *Agroturystyka*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Sznajder, M., Przezbórska, L. (2006). *Agroturystyka*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Wilkin, J. (2011). Wielofunkcyjność wsi i rolnictwa a rozwój zrównoważony. *Więś i Rolnictwo*, 4 (153), s. 27–39.
- Wojtyra, B. (2017). Poziom wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 40, s. 149–161.
- Zagroda edukacyjna (2022). Pobrano z: <https://zagrodaedukacyjna.pl/o-sieci/> (dostęp: 06.12.2022).
- Żmija, J., Matysik-Pejas, R. (2018). Gospodarstwa rodzinne wobec wyzwań zrównoważonego rozwoju. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 3 (356), s. 215–225.

Tourism as a factor of multifunctional development of rural areas

Abstract. The aim of the study was to characterize and evaluate actions that fit into the concept of multifunctional development of rural areas, and constitute a tourist offer in the field of rural tourism. The conducted research and descriptions of good practices in the field of rural tourism clearly indicate that currently widely understood agritourism is a rich offer, which consists not only of accommodation, but also food and a wide range of accompanying services. All this creates a rich tourist product that uses and promotes the natural and cultural values of a given region and often involves local producers and service providers in a form of cooperation in accordance with the concept of multifunctional development of rural areas.

Key words: rural tourism, multifunctional development of rural areas, tourist products, farm education